

## СТАНОВИЩЕ

от д-р Красимира Славчева Алексова, професор в Катедрата по български език на Факултета по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“,

за дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен '**доктор**'  
в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки;  
професионално направление: 2.1. Филология;  
докторска програма: Български език (Морфология)

**Автор:** Милена Стоянова Видралска

**Тема:** „Пасивност, залог и причастия в съвременния български език“

**Научен ръководител:** доц. д-р Константин Иванов Куцаров, Катедра по български език, Филологически факултет, ПУ „Паисий Хилендарски“

### 1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № № Р33-1437 от 13.04.2017 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Пасивност, залог и причастия в съвременния български език“ за придобиване на образователната и научна степен '**доктор**' в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. *Филология*, докторска програма *Български език (Морфология)*. Автор на дисертационния труд е Милена Стоянова Видралска – докторантка в редовна форма на обучение към Катедрата по български език с научен ръководител доц. д-р Константин Иванов Куцаров от ПУ „Паисий Хилендарски“.

Представеният от Милена Стоянова Видралска комплект материали е в съответствие с чл. 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, и включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- копие от диплома за образователно-квалификационна степен '**магистър**', специалност „Актуална българистика“;
- заповед за зачисляване на докторантура № Р33-748/22.02.2013 г. на Ректора на ПУ;
- заповед № 2 / 05.02.2014 г. за провеждане на докторантски минимум по специалността, както и протокол от 24.02.2014 г. за успешно му преминаване с оценка Отличен (6);
- заповед за отчисляване с право на защита – № Р33-1175/21.03.2016 г. на Ректора на ПУ;
- протокол от 18.12.2015 г. за издържан докторантски минимум по английски език с успех Отличен (6);
- докторантски лист с оценки от обучението по английски език, руски език, функционална граматика, социолингвистика, алтернативна граматика и докторантски минимум по специалността;
- протокол № 65 от 20.02.2017 г. от заседание на Катедрата по български език (ПУ) за готовност на кандидата за предварително обсъждане;
- протокол № 67 от заседание на Катедрата по български език (ПУ) от 20.03.2017 г., свързан с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- декларация за оригиналност на резултатите и приносите;

– справка за спазване на специфичните изисквания на Филологическия факултет на ПУ. Докторантката е приложила 1 монография (дисертационния труд) и 6 (шест) публикации по темата му.

## **2. Актуалност на тематиката**

Тематиката на труда може да се определи като актуална въпреки богатата литература за залога в българския език (а и не само в него), тъй като в основата на разработката лежи един значим не само за българската лингвистика проблем – залоговостта, разглеждана като функционално-семантично поле, неговото ядро и периферия, а освен това съпътстващите въпроси за системата на причастията в съвременния български език, за семантичните противопоставяния в тази система, за състава ѝ и функциите на членовете ѝ.

## **3. Познаване на проблема**

От труда проличава добро познаване на проблематиката в богатата научна литература, свързана със залога и причастната система. Проследено е отразяването на залога и причастията в граматически трудове от Възраждането до днес, което дава възможност да се изгради представа за историческия развой на познанието и теоретичното осмисляне на тези два обекта. Обзорът на мненията в научните изследвания е подчинен на целта да се представи съществуващата картина, върху която авторката да защити своята позиция, че е необходимо ревизиране на виждането както за морфологичната категория залог и нейната структурата, така и за състава на причастната система.

## **4. Методика на изследването**

Изследването е в предимно в плана на синхронията, но в някои от частите се засягат въпроси, които опират и до историческия развой на категорията залог в българския език. В това убеждава Първа глава, в която се прави преглед на граматиките на старобългарския език с цел да се открият свидетелства за развой и статуса на грамемата залог.

Доколкото авторката представя мненията на множество учени, може да се каже, че в някои от главите съпоставителният подход също е застъпен. Ако пък се обърнем към изходната теоретична основа, която обуславя използваните методи на анализ, ще видим, че в дисертационния труд е избрана теория, за която базов е функционално-семантичният подход.

## **5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите**

Дисертационният труд е разгърнат на 206 с., от които 191 с. основен текст, поделен на увод, четири глави и заключение. Останалите страници включват приложение (списък от 43 художествени произведения, 2 интернет сайта плюс Българския национален корпус, от които са ексцерпирани примерите) и библиография с 133 цитирани единици. Текстът е логично структуриран, обектът, целите и задачите са ясно дефинирани. За теоретична база е избрана теорията за функционално-семантичните полета, а при разглеждане на категориалните значения – виждането за опозитивния характер на елементите. Първата глава разглежда залога и причастията в старобългарските граматиките. Втората глава проследява същите обекти, но във възрожденските и следосвобожденските граматиките, както и в специализирани славистични трудове. Третата глава е централна, доколкото в нея обстоятелствено се разглежда функционално-семантичната категория залоговост с нейното ядро и периферия. Четвъртата глава е необходима част от труда, доколкото самата тема на дисертацията изисква разглеждане на особеностите на причастната система в съвременния български език.

Основната теза, която застъпва М. Видралска в своя труд, е рядко изказвана в нашата лингвистика (напр. от К. Куцаров), макар че някои аспекти са познати в историята на изследванията по морфология и синтаксис. Авторката отхвърля дефинирането на залоговостта като вербална категория, тъй като смята, че спомагателният глагол има синтактична роля. Това води до решението, че ядрото на разглежданото функционално-семантично поле е партиципиално, т.е. залогът се оказва партиципиална категория. Така аналитичните пасивни словоформи, от моя гледна точка, във вижданията на М. Видралска се оказват синтактични съединения, теза, която българската граматика познава (напр. от ранни трудове на Л. Андрейчин, а и на Н. Костов и др.). От гледна точка на организацията на полевата

структура комбинацията спомагателен глагол + страдателно причастие се отнася от докторантката към най-близките до ядрото периферни средства за семантично изразяване на пасивност. Синтактични конструкции, а не словоформи са и комбинациите от глагол и частици *се/си* при изразяване на възвратност, взаимност или безличност по думите на авторката, което от своя страна означава, че възвратен (или възвратно-среден) залог не съществува в строената от М. Видралска система от виждания. Би било принос в аргументирането на мнението на авторката да се разгледа въпросът за същността на аналитичната словоформа и за критериите, които се прилагат, за да се разграничат синтактични конструкции (за каквито се приемат съчетанията от *съм/бъда* + страдателно причастие) от аналитични глаголни форми. Това ще допринесе и за евентуалния отговор на следния въпрос, който възниква от логически връзки въз основа на приетите в работата виждания: след като аористното причастие изразява деятелен залог, от една страна, а от друга, мин. страдателно причастие – страдателен залог, а конструкцията от *съм/бъда* и страдат. причастие е синтактична, то следва ли, че съчетанията от *съм/бъда/ща* в различни времена + аористно причастие също имат статута на синтактични явления, а не на композирани глаголни форми. Този въпрос е предизвикан от прилагането на критерий за еднаквост на функциите на членовете на една категория, в случая – залога. И положителният, и отрицателният отговор на въпроса изискват аргументация.

След като авторката приема, че е налице възстановена функционалност на сегашното страдателно причастие и че ядрото на залоговостта е партиципиално, т.е. на равнище на словоформата, а не на композираната глаголна словоформа, то не ѝ се налага да разглежда (а и отговаря) на въпроса за разликата във функционалността на двете страдателни причастия – т.нар. сегашно страдателно причастие има само атрибутивни употреби, а миналото страдателно – и атрибутивни, и в съчетания със *съм/бъда* в рамките на сказуемото (което се оказва съставно именно в дисертационния труд). Същото важи и за двойката сегашно деятелно : аористно причастие.

Още едно виждане трябва да бъде отличено поради това, че е базисно за оформянето на позицията на авторката, а и поради дискусията, която повдига. От системата на причастията е изключено имперфектното причастие, тъй като критерият ‘атрибутивна употреба’ го отхвърля. А този критерий се прилага от М. Видралска, следваща вижданията на своя научен ръководител К. Куцаров, в резултат на приетата постановка, че залогът трябва да се разглежда единствено във връзка със синтактико-семантичната релация причастие : съществително име.

Всъщност приемането на залога за морфологична партиципиална категория е в корелация с позицията, че причастията (вкл. според М. Видралска сег. деят. причастие, но без имперфектното причастие и деепричастието) са отделна част на речта. Критерият за отделянето е семантико-функционална общност („действени атрибутивни признаци, притежаващи отглаголна основа и способност да приписват признак на имената“) и специфичен набор от граматични значения, сред които характерологично според работата се оказва залогът. Струва ми се, че тази теза би могла да получи по-аргументирано и изчерпателно теоретично осмисляне, тъй като в световната литература съществува богата традиция по въпроса.

Тъй като темата на дисертационния труд е пасивността, залогът и причастията, Милена Видралска, напълно логично, не се задълбочава в разглеждане на микрополето на актива, макар и да посочва, че ядрото му се състои от две деятелни причастия (сегашното и аористното). Интересен според мене е въпросът периферни средства в микрополето на актива ли се оказват и синтетичните глаголни словоформи (индикативни и преизказни), и множеството аналитични форми с аористно причастие, като остава отворен въпросът дали те са словоформи, или синтактични конструкции, ако се приложи единен критерий към функциите на причастията, към които логически насочват разсъждения в труда.

В съгласие с възприетото виждане за функционално-семантичната категория залоговост М. Видралска се насочва в III глава и към изясняване на периферията на микрополетата и на актива, и на пасивността. Няма да се спирам върху лексикалните средства, а ще

посоча, че би трябвало активните синтактични конструкции да бъдат с по-разширен състав, а мотивите за включването на предлози и предложни изрази да бъде по-убедително разгърнати.

Въпреки че не споделям основни виждания на дисертантката за залога и партиципалната система, смятам, че трудът предизвиква научна дискусия, която би могла да бъде ползотворна, защото в многогласието се раждат най-стабилните доказателства в защита на една или друга позиция. Вижданията, които защитава М. Видралска, изграждат вътрешнонепротиворечива система, чиято логика е ясна, макар че предизвиква въпроси и опровержения от концептуален тип.

#### **6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта**

Смятам, че разработката е лично постижение на Милена Видралска, като основавам мнението си не само върху дисертационния ѝ труд, но и върху наблюдения си от представянето ѝ на научни форуми. Разбира се, отчитам и приносът на научния ръководител доц. д-р Константин Куцаров в процеса на разработване на труда.

М. Видралска е приложила към комплекта документи 6 статии по *темата* на дисертационния труд. Липсват работи в съавторство. Публикации са в сборници от конференции у нас, напр. три от публикациите представляват доклади от Националната конференция за студенти и докторанти, гр. Пловдив, а една е доклад, отпечатан в сб. „Славистиката и българистиката днес: въпроси, идеи, посоки“ на ЮЗУ „Н. Рилски“. Други две работи са публикувани в престижни наши научни издания, напр. „Научни трудове на ПУ „П. Хилендарски“ и сп. „Българска реч“.

#### **7. Автореферат**

Авторефератът обхваща 32 страници и отразява вярно и непротиворечиво съдържанието на дисертационния труд, неговите постижения и приносите му.

### **ЗАКЛЮЧЕНИЕ**

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос и отговарят на всички* изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Филологическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Милена Стоянова Видралска притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност „Български език (Морфология)“, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Милена Стоянова Видралска в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма „Български език (Морфология)“.

06.06.2017 г.

Изготвила становището: .....

Проф. д-р Красимира Алексова